

Key words: Soviet period, Azerbaijan press, "Ulduz" journal, literary criticism, publicity, literature, writers, censorship.

Sovet dönməsində hər hansı bir yeni mətbuat orqanının işıq üzü görməsi çox çətin və dolanbac yollardan keçirdi. Sovet mətbuatı dövlətin və partiyanın (kommunist partiyasının) monopolyasında olduğuna və ciddi ideoloji təbliğat sistemi kimi fəaliyyət göstərdiyinə görə yeni mətbuatın meydana gəlməsinə də yalnız dövlət, yalnız partiya razılığı lazım gəlirdi. Xüsusilə ən ağır şəraitdə xalqın səsinə eşitməyə məcbur edən bədii ədəbiyyatın, publisistikanın yükünü özündə daşıyan ədəbi bədii jurnalların yeni formatlarının ortaya çıxması çətin idi. Çünki "sovet mətbuat orqanlarında azad sözün iki mənbəyi hakimiyyət üçün təhlükəli idi: bədii ədəbiyyat və publisistika".(5,səh64).Bu bir həqiqətdir ki, sovet dövründə hakimiyyət publisistikadan ehtiyat edirdi. Xüsusilə yazıçı publisistikasının özünü daha çox göstərdiyi ədəbi bədii jurnallara nəzarət daha güclü idi. Lakin bütün ideoloji maneələrə baxmayaraq 1967-ci ildə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının gəncləri təmsil edən orqanı kimi "Ulduz" jurnalı işıq üzü gördü. (3,səh48)Jurnalın ilk nömrələri Yasif Nəsrilinin redaktəsi ilə nəşr olunsada, ilk rəsmi redaktoru Cabir Novruz olub.

"Ulduz"un 80 min tirajla çıxdığı vaxtları da olub. Jurnal aylıq dərc edilirdi. 1967-ci ilin yanvar buraxılışında ilk səhifəsində "Bütün ölkələrin proletarları birləşin!" şüarı yazılmışdı. Bu nömrədə ilk səhifədə mündəricatda poeziya, nəsr, ədəbi söhbət, tənqid və ədəbiyyatşünaslıq, dostlarımızın incəsənəti bölmələri var. Povest, şeir, şəkillər, İsmayıl Şıxlının - "Nəsirlə şairin söhbəti", "Tofiq Bayrama açıq məktub" 4 səhifə həcmində, "Ay keçmiş cəbhəçi", "Ürək sənin ilham bulağın" adlı şeirlər dərc edilmişdir. Mətbu orqanın Süleyman Rəhimov "Taysız xalça" adlı 9 səhifəlik yazısı, Ramiz Heydər - "Uyuyan duyğular", "Sevən gözlər" adlı şeirləri də nəşr edilmişdir. Bunlarla birlikdə bir-birindən maraqlı şəkillər də verilən şeirlərə uyğun olaraq həmin səhifədə işıq üzü gördü. Buna misal olaraq, "Azərpress foto-67" sərgisindən Rahil səhərin çəkdiyi durgun dənizdəki qayıqların fotosu, digər səhifədə isə "Sevən ürəklər" şeirinə aid edilən at üstdəki sevnələrin şəkli verilmişdir. "Ulduz" mətbuat orqanının səhifələrində bir çox tanınmış rəssamların eləcə də, F.Rəcəblinin "150 kilometrlik məsafə qətt edildi", V.Paşşenkoğun - "Şamaxı astrofizika rəsədxanası"nın fotosu verilmişdir. Burada verilən materiallar bir növ məlumatlandırmaq, maarifləndirmək funksiyası daşıyırdı.(6,səh20).

Bu jurnal yarandığı gündən nə qədər senzura və hakim dairələrin nəzarətində olsa da, gənc ədəbi qüvvələr istər bədii söz cəhətdən, istərsə də publisistik əsərlər baxımından öz sözünü deyə bilmişdir.Onun səhifələrində Y.Səmədoğlu, Anar, Ə.Əylisli, Elçin, A.Hüseynov, S.Azəri, S.Əhmədov, İ.Məlikzadə, M.Süleymanlı, S.Səxavət... kimi onlarca yazıçı, şair və publisist xalqa öz sözünü çatdırırdı.Sadaladığımız 60-cılar nəslə o dövrün çılğın azad sözünü deyə bilmək üçün "Ulduz"un səhifələrindən məharətlə istifadə edirdilər. Bu yazıçı, tənqidçi və şairlərin bədii publisistik əsərləri bütöv bir ədəbi nəslin tərbiyəsində məktəb rolu oynamışdır. 1960-1980-ci illərdə jurnalistikanın, ədəbiyyatın milli oyanışında formalaşan "Yeni-nəsil", "Yeni nəsr" ifadəsi də özünü ən çox ədəbi-bədii orqanlarda tapdı. İstər "Azərbaycan", istərsə də yeni yaranmış "Ulduz", "Qobustan" kimi ədəbi-bədii orqanlar mətbuatda, eləcə də ədəbiyyatda həqiqəti layiqincə ifadə etməklə öz xalqını, öz simasını və xarakterini formalaşdırırdı.(1,səh379).

"Ulduz" jurnalının ilk baş redaktoru Yasir Nəsrili oldu. Sonra Cabir Novruz (1967-1972), Akif Hüseynov (1972-1973), Əhməd Cəmil (1973-1976), Yusif Səmədoğlu (1976-1986), Abbas Abdulla (1986-1993), Ələkbər Salahzadə (1993-2004) jurnala rəhbərlik edib. Hazırda jurnalın baş redaktoru Elçin Hüseynbəylidir.(1,səh379).

"60-80-ci illərdə Azərbaycan mətbuatı və ədəbiyyatında meydana çıxan istedadlı yazılmış əsərlər, əslində gəmidə oturub gəmiçi ilə dava etmək kimi səciyyələndirilə bilər. Yaranmaqda olan müstəqil özünü ifadə, özünü təsdiq Sovetlər İttifaqı kimi bir sistemə həqiqəti göstərməklə təsir etdi. Və bu sahədə aparıcı mövqedə, əlbəttə, ədəbi-bədii orqanlar və onların ətrafında toplanan ziyalı ordusu dayanırdı. Bu ədəbi-bədii orqanlar, xüsusən də 1967-ci ildə nəşr

"ULDUZ" JURNALININ NƏŞR TARİXİ

Samirə HEYDƏRLİ

РЕЗИЮМЕ

В статье упоминается история создания журнала и литературно-критические статьи, опубликованные на страницах этого журнала. Также уделяется особое внимание поколению редакторов журнала «Улдуз». К анализу привлечены статьи писателей и публицистов, которые сотрудничали с журналом. В исследовании оценивается место и роль журнала в истории печати.

Ключевые слова: Советский период, Азербайджанская пресса, журнал «Улдуз», литературная критика, публицистика, художественная литература, писатели, цензура.

SUMMARY

This article deal with the history of foundation of the journal and literary-critic writings that have been published there. Also generation of editors of "Ulduz" have been mentioned here. Writings of writers and publicists who have cooperated with it, have been involved in the analysis. In that research place and role of the activity of this journal has been assigned.

olunan "Ulduz" jurnalı bir tərəfdən milli dili inkişaf etdirmək, digər tərəfdən isə milli his-həyəcanı ifadə etmək, "sosialist güzəranına" heç bir rəng qatmadan onu olduğu kimi göstərməklə "milli oyanışda" müstəsna rol oynadı.(1,səh380) Cəmiyyətdəki naqislikləri əks etdirən publisistik və bədii əsərlər "Ulduz"da daha çox çap olunurdu. Bu da adamların dünyagöyüşündə, psixologiyasında təlatüm, dönük yaradırdı.

"Ulduz" jurnalının ilk sayına diqqət yetirəndə burada ədəbi tənqid bölməsindəki yazılar xüsusi diqqəti çəkir. Bunlardan bir neçəsinə diqqət yetirək. Bölmənin adı "Tənqid və bibliografiya" adlanır. "Yaşamağa yaranmış insan", "İnsana diqqət", "İsa Hüseynovun povestləri haqqında qeydlər", "Azəri yazıçılarımızın həyatından dəqiqələr" adlı ədəbi tənqid nümunələri yer alıb."Azəri yazıçılarımızın həyatından dəqiqələr" adlı yazıda qeyd olunur ki, Azəri xalqının bədii və ictimai fikir tarixinin yetirdiyi sənətkarlardan bir çoxunun şöhrəti sərhədi keçmiş və onların əsərləri dünya mədəniyyəti xəzinəsinə daxil olmuşdur. Hər bir xalq öz ləyaqətli yazıçıları, alimləri, musiqişünasları, rəssamları ilə fəxr etdiyi kimi, onlar haqqında xoş söz eşitmək, onların gündəlik həyatındakı ibrətamiz əhvalatları, qəribəlikləri də bilmək istəyir. İngilislərdə Şekspir, Bayron, fransızlarda Volter, Balzak, Düma, İspanlarda Servantes, Lope-de-Veca, Amerikanlarda Bret Qart, Cek London, bizim özümüzdə isə M.P.Vaqif, C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, C.Cabbarlı, S.Vurğun və başqaları haqqında məzmunlu lətifələr, məzmunlu rəvayətlər yaranmış, hazırcavablığı bildirən atmacalar onlara istinad edilmişdir. Bir çox xalqlarda yazıçıların həyatından alınmış duzlu-məzəli əhvalatlar kitab halına salınmış və bir neçə dəfə çap edilmişdir. Yazıda təəssüf hissilə qeyd edilir ki, bizim yazıçı və şairlərimizin həyatından alınmış rəvayətlər çox olduğu halda, hələ indiyədək toplanıb, bir yerdə çap olunmamışdır. Onların böyük tərbiyəvi və estetik əhəmiyyətini vurğulayan filologiya elmləri doktoru Kamran Məmmədov yazır ki, sevimli sənətkarlarımız haqqında rəvayət, lətifələrin yeri düşəndə, məclislərdə və ya adicə söhbətlərdə fikri tamamlamaq üçün bizə kömək etdiyini, hazırcavablığın fikrin orijinallığı kimi işləndiyini dəfələrlə vurğulamağın lazım olduğunu tənqid olaraq vermişlər. "Azəri yazıçılarımızın həyatından dəqiqələr" adlı məqalədə yazıçılarımızın həyatına mətbuat orqanlarının səhifələrində çox az təsadüf edildiyindən şikayətlənərək, bunu ən böyük tənqid olaraq vurğulamağın lazım gəldiyi qeyd edilmişdir.(6,səh59).

"Ulduz" jurnalı səhifələrində işıq üzü görən digər ədəbi tənqid nümunəsinə diqqət yetirək. "Yaşatmağa yaranmış insan" adlı məqalədə yazıçı, tənqidçi Gülhüseyn Hüseynoğlunun yeni bir şeir kitabı çıxartdığını və bu kitabda olan səhvləri xüsusi ilə vurğulayaraq yazır: "G.Hüseynoğlu özünü hələ tam püxtələşdirməmiş üslubuna sadıq qaldıqca daha artıq müvəffəq olur. Lakin bu üslubunu nəzərə çarpdırmaq istədikdə, yəni yazıçının məqsədi yalnız üslub olduqda, necə deyərlər yalnız üslub xatirinə yazdıqda bir sünilik də meydana çıxır. Müəllif bu cəhəti nəzərə almalıdır"(6,səh54) fikirləri müəllif tərəfindən jurnalın səhifələrində yazıçının çıxardığı kitabın ədəbi tənqidi verilmişdir. Digər bir ədəbi tənqid nümunəsi isə "İnsana Diqqət" - "İsa Hüseynovun povestləri haqqında qeydlər" adlı məqalədə Beş yaşlı Nurunun dilindən qələmə almışdır. Burada "Tütək səsi" povestinin təhlili 4 səhifədə verilərək bir çox fikirlər səslənmişdir. Beləliklə "Ulduz" mətbu orqanının özündə bir maarifləndirici funksiyanın olması əksini tapır. Hər hansı yazıçılarımız haqqında məlumatsız olan insanlar belə bu povestlərin, məqalələrin nəticəsində müəyyən bir məlumata sahib olur. Bu yönümdən sovet dövrü mətbuatına nəzər saldıqda "Ulduz" jurnalının Azərbaycan mətbuatında özünəməxsus bir rolunun olduğunu aydın sezmiş oluruq. Burada dərc edilmiş yazıçı Şıxəli Qurbanovun- "Ürək çırpıntıları" adlı lirik poemasında bir bənd şeiri verilmiş və onun "Günəşli", "Düşüncələr", "Dostlar", "Etiraf" adlı şeirləri dərc edilmişdir.(6,səh60-65)

Həmin vaxt, yəni XIX əsrin 60-cı illərində "solçu" ədəbiyyat sayılan əsərlərin çapında Moskvada "Юности", "Новый мир" kimi jurnallar, Azərbaycanda isə "Ulduz" fərqlənirdi. "Ulduz" gəncliyin jurnalı oldu. Qeyd etdiyimiz kimi, bu gün "altmışıncılar", "yetmişincilər" adlandırılan ədəbi nəsillərin özlünlütdəsiqində bu dərginin böyük rolu var. "Azərbaycan" jurnalı

öz istiqamətinə uyğun olaraq daha çox "canlı klassikləri" çap edirdisə, gənc nəslin cild-cild kitabları sığışacaq şeir, poema, hekayə, povest, publisistik-tənqidi yazılar, rəsm əsərləri və s. əvvəlcə "Ulduz" vasitəsilə oxucu auditoriyasına yol tapırdı.(1,səh380).

Həmin məktəb 1990-cı illərin azad mətbuatının və azad sözünün bünövrəsi rolunu oynamışdır. 1990-cı illərin yeni publisistik nəslə məhz bu məktəbdə yetişdi, onların əsərləri qəzet səhifələrinə, hətta seriya kitablara çevrildi.1990-cı illərdən yaranan qəzet və jurnal bolluğu içərisində ədəbi bədii "Ulduz" jurnalının səsi yenə də xüsusi olaraq seçildi və seçilməkdədir. Bu jurnal yeni söz, azad mətbuat şəraitində əvvəlkindən daha aydın və daha gur səslənməyə başladı. Jurnal bu dövrdən başlayaraq gənclərin publisistikasında milli-mənəvi dəyərlərimizə, milli mənlilik şüuruna diqqətlə yanaşdı. Elçin, Anar, K.Abdulla, S.Azəri kimi yazıçılar bu dönmədə publisistikaya daha çox önəm verdilər.

ƏDƏBİYYAT :

1. Əzimova A. Azərbaycan ədəbi bədii orqanlarının tarixindən. Azərbaycan mətbuat tarixi antologiyası. Bakı, 2011.
2. Əzimova A. Azərbaycan jurnal publisistikası ənənələri. "İrşad- 100". Bakı. 2006.
3. Əzimova A. "Ulduz" jurnalı publisistikasının əsas tematikası. "Molla Nəsirəddin-100". Bakı. 2006.
4. N.Cabbarov. "Ulduz"da ədəbi-tənqid. "Azərbaycan" jurnalı, N3, 1992.
5. S.Məmmədli. Borçalı "Molla Nəsirəddinçiləri". "Ulduz" jurnalı, 2000, N12.
6. "Ulduz" jurnalı, 1967, N1.
7. "Ulduz" jurnalı, 2000, N7.

Elmi rəhbər: f.d. Aygün Əzimova